

Siyaset ve Toplum Bilim Perspektifinden Gezi Parkı Olayları

28 Mayıs tarihinden itibaren Taksim Gezi Parkı'nda ortaya çıkan olaylar zinciri ve onların Türkiye'nin 79 ilinde doğurmuş olduğu tepkiler birbirine tamamen zıt iki açıklama çabasına yol açtı. Bunlardan birisi bu olayların **melun güçler tarafından** demokratik oyla seçilen bir hükümeti yasal olmayan yollarla devirmek için düzenlenen belki iç, belki dış mihrakların, belki de ortaklaşa olarak tezgahladıkları bir oyun olduğu. Bir diğer yaklaşım ise bu gelişmeleri **üst statü gruplarının** gecikmiş demokratikleşmesi ve demokrasi talebi olduğu. Bu iki baskın görüşün yanısıra laikliğin korunması, Atatürk'e sahip çıkma, çevrecilik v.b. bir dizi başka almaşık da dile getirildi.

Bu yazının amacı ele alınan değişik önermeler karşısında **sosyal bilim** bakış açısından Gezi Parkı protestolarının nasıl açıklanabileceğini anlamak ve sonuçlarımızı kamuoyuyla paylaşmaktır.

Talepler neydi, nasıl dile getirildi?

Post materyalist diye adlandırılabilen toplumsal talepler maddi çıkarların ötesinde, **çevre duyarlığı** veya **farklı kimliklerin tanınması** gibi hak taleplerini içerir. Özellikle son yıllarda kadınların bedenlerine sahip olma hakları sorgulanmış, içki içilmesi kısıtlanmış, LGBT hakları hiçe sayılmış, HES'ler, nükleer santral girişimleri, rant kaygısı ile yapılan ihaleler çevreyi tahribata uğratmış, heykeller, tiyatro ve sinema salonları yıkılmış ve genel olarak devlete eleştiri getirebilecek odaklar zayıflatılmaya çalışılmıştı. Gezi mitinglerinin amacı hükümeti devirmek, belli bir ideoloji doğrultusunda devrim yapmak, veya güdülen ideolojiyi hakim kılmak değil, **farklılıklara ve farklı hayat tarzlarına saygı duyulmasına ilişkin talepleri** dile getirmektir.

Katılımcılar kendilerini öncelikle çevreci, feminist, LGBT, Kemalist, Kürt, Alevi, kapitalizm karşıtı Müslüman, spor kulübü taraftarı, öğrenci olarak tanımlayan farklı kimlikli değişik görüşlü gruplardı. Eylemlere önemli bir desteği sanatçılar ve sanat çevreleri sağladı. Dayanışma yalnızca yatay biçimde farklı gruplar arasında değil, dikey biçimde nesiller arasında da gerçekleşti.

Gezi protestolarına katılanlar **örgütsüz ve lidersiz** bir biçimde bir araya geldiler. Sosyal medya (yine mesela kadın hareketinde olduğu gibi) protestoların oluşmasında kritik rol oynadı. Eylemlerin en önemli özelliği şiddetle bastırılmaya çalışılan **eylemcilerin şiddet kullanmayışı** oldu. Şiddet yerine mizah, hiciv ve sanatı içine alan yaratıcı bir direniş repertuarı demokratik hak arayışı araçları olarak meydanlarda yer aldı. Duran adam protestosu sivil itaatsizliğin belki de en saf biçimini direniş diline ekleyerek onu zenginleştirdi. Çeşitli semtlerde, parklarda ve

evlerde toplanan halk meclisleri ve forumları demokratik hak arayışlarını değişik mecralara taşıdı.

Gezi Olaylarının Ortamı ve Siyasi Katılım Boyutu

Gezi olaylarını global bir toplumsal hareketliliğin uzantısı olarak görmek mümkün. *The Economist* dergisinin 29 Haziran tarihli sayısının kapağında 1848’de Avrupa’da, 1968’de Avrupa ve Amerika’da, 1989’da Doğu bloğunda ve nihayet 2013’te **her yerde** protesto gösterilerini temsil eden figürler bulunuyor. 2013 protestoları neredeyse kırk yıl sürmüş bir küreselleşme sürecinin ardından geldiklerine göre “her yerde” olmaları şaşırtıcı değil. Gezi olaylarını bulunduğu noktaya getiren hareket(lilik) uzun zamandır vardı. Gezi hareketini özgün ve yeni kılan ise bu hareketliliği dönüştüren ve farklı grupları bir araya getirerek kitleleştiiren bir yapısının olmasının yanı sıra, eylemcilerin orantısız polis ve devlet şiddetine maruz kalmasıdır.

Gezi olaylarına zemin oluşturan protestoları ve temel toplumsal dönüşümleri kısaca özetlemek gerekir. Öncelikle Gezi olaylarının ‘çevreci’ vurgusunu **çevre tahribatına** neden olan pek çok projeye yapılan direnişlerin bir devamı olarak görmek mümkün (örn. Bergama’da altın arama çalışmaları; Ilısu barajı nedeniyle Hasankeyf’in sular altında kalması; sayıları hızla artan hidroelektrik santraller; İstanbul su havzalarını tehdit eden üçüncü köprü projesi). Çevre tahribatının yanı sıra özellikle İstanbul’daki imar kararları ile üretilen rantın ‘ahbap-çavuş kapitalizmi’ (*crony capitalism*; örn. Wei, 2002) sayesinde bölüşülmesi toplumda tepki yaratmıştır.

Toplumsal dönüşümler açısından üç önemli olguyu ifade etmek gerekir. İlki, kadın hareketleri ve istihdama katılımı **toplumsal cinsiyet rolleri** ve ilişkilerinde gözlenen büyük bir dönüşüme neden oldu. Yıllardır süren kadın hareketleri yalnızca kadın-erkek ilişkilerine değil, toplumsal ilişkilerin tamamına yeni bir bakış açısıyla yaklaşmanın ve zihniyet değişikliğinin gerekliliğini başarıyla savundu. İkincisi, insan sermayesine dayalı hizmet ve bilişim sektörünün önem kazanmasıyla **esnek istihdam koşullarıyla** yaratıldı, düzenli saatlerde ofise gitmediği için geleneksek bakış açısıyla ‘işsiz-güçsüz’ olarak algılanan ama her arandığında ulaşılabilen bir işgücü yaratıldı. Yapılan araştırmalar bu işgücünün sınıfsal özellik göstermediğine işaret ediyor (örn. Fagan, 2001). Üçüncüsü, teknolojinin her yaş ve sosyal-ekonomik kesimde yoğun kullanımıyla artan **sosyal ilişki ağları** ve sosyal medyanın gücü ortaya çıktı.

Siyaset bilimi bakış açısıyla Gezi eylemlerini **protesto içerikli bir siyasi katılım** olarak tanımlamak mümkün (bkz. Çarkoğlu & Kalaycıoğlu, 2007). Yukarıda bahsettiğimiz sınıfsal özellik göstermeyen grupların talepleri bu özelliklerinden dolayı çeşitlilik gösterir ve sosyal medyayla yaygın olarak dile getirilirken, bu taleplere siyasal partilerin var olan hantal kurumsal özellikleri kolay adapte olamaz.

Yalnızca sandıkla özdeşleştirilen ve diğer siyasi katılma biçimlerini meşru zeminin dışına iten demokrasi anlayışı protestoları tetikleyen önemli bir etken oldu. Bunun yanısıra “biz bir bütünüz, kırılmayız, ayrılmayız, hepimiz aynıyız” anlayışını benimsetmeye çalışan ve ‘yekpare’ bir toplum görmek isteyen siyaset anlayışı, özellikle küreselleşmenin getirdiği çeşitlilik ve erişim zenginliği karşısında aciz kaldı.

‘Ceberut, şedit, sansürcü, paternalist, üstten bakan, bireyler için neyin iyi olduğunu bildiğini iddia eden ve kendi gibi düşünmeyenleri dışlayan’ siyaset üslubuna karşı olanların ‘özgürlük ve farklılıklara saygı, hukuka saygı, demokratikleşme, paydaş olarak muamele görme’ gibi talepleri sözlü ve yazılı slogan, duvar yazıları, mizah dergileri, veya koroların seslendiği müzik parçaları gibi çeşitli biçim ve sanat uygulamalarıyla ortaya çıktı.

Gençler, Medya ve Ekonominin Etkileri

Gezi olaylarını sosyal bilim perspektifinden anlamaya çalışırken kısaca değinilmesi gereken 3 unsur da gençler, medya ve ekonomidir.

Gezi olaylarının liderliğini gençlerin yüklendiği gözleniyor. Bireyselliklerine ve farklılıklarına çok önem veren gençler yukarıda bahsettiğimiz “biz bir bütünüz, kırılmayız, ayrılmayız, hepimiz aynıyız” türünden siyasi söylemlere şiddetle karşı çıktılar. Cep telefonundan / bilgisayarından / tabletinden gözünü ayırmadığı için hayattan kopmuş olduğu düşünülen gençlerin aslında hayatın içinde ve takibinde olduğu fark edildi. ‘Apolitik’ olduğu düşünülen gençler ‘internet bağımlı’ bir **politik yaklaşım** sergilediler. Gençlerin ve fazlasıyla korumacı oldukları düşünülen ailelerinin belli bir **korku ve kaygı eşiğini aşmış** olmaları belki de en şaşırtıcı olgulardan. Gençlik protestolarında ‘asık suratlı ciddiyet’ yerini ‘mizah ağırlıklı bir ciddiyete’ bırakmış, gençler ağır ve önemli mesajları mizah ve yaratıcı yöntemlerle ortaya koymayı tercih etmiştir.

Gezi olayları sürecinin önemli aktörlerinden olan medya ikiye ayrılmıştır: protestocuların medyası ve resmi (veya ana akım) medya. **Protestocuların medyası** bireyselleşmiş elektronik ağlar üzerinden haberi saptayıp anında duyurma refleksi gösterirken, ana akım medya (oto) sansür kullanarak haberden kaçma ve duyurmama yolunu seçmiştir. **Ana akım medyadaki** durum medya üzerindeki eleştirel gazeteciliği neredeyse imkansız kılan baskıların yanı sıra mülkiyet yapısından da kaynaklanıyor. Güvenilirlikleri sorgulanan haber kanallarının uluslararası medya bağlantıları da zedelendi. Ana akım medyanın sansür çabalarının etkili olmadığı ve tüm haberlerin 81 ile hızla yayıldığı görülüyor. Herkes aynı habere, aynı derecede ulaşamadığı için farklı kesimlerin olayların farklı yönlerini bildiği ve bunun da toplumdaki gruplaşmaları derinleştirdiği gözleniyor.

2009 yılından beri sürdürülen, üretim kapasitesini artıracak yapısal reformlar (kadınların iş gücü katılımının artırılması, eğitim sisteminin düzeltilmesi, tasarrufların teşvik edilmesi gibi) yerine talebin artırılmasına yönelik iktisadi politikaların yol açtığı ve portföy yatırımları ile fonlanmış cari açığın yarattığı Gezi protestolarından önce de var olan kırılma, yakın dönemdeki borsa/faiz/döviz gelişmelerini anlamak için elzemdir. Kendisini **cari açıkta gösteren yüksek borçlanma** ve yarattığı kaldıraç etkisi yüzünden ülkemizde iyi bilinen bir kırılma yaratıldı. Bu kırılmanın temelinde, üretken yatırımlar olmayan inşaat ile devlet harcamalarının birlikte talep ve büyümeyi sürüklüyor olması yatmaktadır. İnşaatın şu anda Türkiye'nin temel kamu üretimi ve kaynak aktarımı mekanizması olduğunu anlamak, buna karşı yapılan gösterilere karşı verilen orantısız tepkiyi de anlamaya yardımcı olacaktır. Türkiye'nin iktisat risklerinin temelinde, yakın geçmişin iktisat politikası tercihlerinin sonucu olan yüksek özel sektör borçlanması yer almaktadır; ekonominin kırılma, Gezi olaylarından önce varolan, onlardan bağımsız bir olgudur.

Sonuç ve Geleceğe dair Öngörüler

Yazımızın en başında da belirttiğimiz gibi, Gezi olaylarını faiz lobilerinin veya dış mihrakların marifeti olarak görmek yerine, bu olayları sosyal bilimin bakış açısıyla değerlendirmek anlamlı olacaktır. Şüphesiz Gezi olayları daha pek çok derinlemesine analiz gerektiren bir olgudur. Sunduğumuz bu kısa ve öz analiz dahi, bu olayların birden vuku bulmadığı ve dış güdümlü olmadığı yönündeki görüşleri destekler niteliktedir. Bu temel çıkarıma ek olarak aşağıdaki sonuçlara ulaşmak mümkündür:

- Bu olaylar dünya ve Türkiye'de gözlenen belirgin bir sosyal dönüşümün ve hareketliliğin uzantısıdır.
- Ortaya konulan taleplerin özünde, bireye (örn. özgünlüğe, tercih haklarına) ve bireyin yaşadığı çevreye saygı yatmaktadır.
- Protestolar belli bir şehir, zümre, sınıf, yaş, cinsiyet veya mesleki grupla sınırlı kalmamıştır. Farklı kitleler sosyal ağları kullanarak lidersiz örgütlenebilmiştir.
- Protestolar barışçıl amaçlar gütmüş ve barışçıl bir üslupla ortaya konmuştur.
- Protestolar siyasi katılımın ve demokrasi anlayışının sandıkta oy vermekle sınırlı kalmadığını açıkça göstermiştir.
- Protestoları dindirmek için çoğu zaman oransız boyutta cereyan eden polis müdahalesi veya medya sansürü amacına ulaşmamıştır.

Gezi Parkı olayları Türkiye'de demokrasi açıklarını gözler önüne sererken,

toplumdaki demokratik değerlere sahip çıkma güdüsünün de gücünü, yaratıcılığını ve esnekliğini göstermekte önemli özgün bir adım olmuştur. Bununla birlikte, kurumsallaşamayan sosyal hareketlerin dağılma ihtimalinin yüksek olduğunu da unutmamak gerekir. Hükümet ve muhalefet partileri, bu özgün ve önemli hareketten gerekli dersleri çıkarıp net bir biçimde ortaya konulan taleplere duyarlı olabildikleri ölçüde, Gezi olayları siyasetin demokratikleşmesi yönünde önemli bir fırsat oluşturabilir.

Kaynakça

Çarkoğlu, A. & Kalaycıoğlu, E. (2007). *Turkish democracy today*. London: I. B. Tauris.

Fagan, C. (2001). The temporal reorganization of employment and the household rhythm of work schedules: The implications for gender and class relationships. *American Behavioral Scientist*, 44 (7), 1199-1212.

Wei, S. (2001). Domestic crony capitalism and international fickle capital: Is there a connection? *International Finance*, 4(1), 15-45.